

Marek Stępniaak

Religijność młodzieży polskiej w okresie przemian społecznych

Łódzkie Studia Teologiczne 9, 181-198

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MAREK STĘPNIAK
Łódź

RELIGIJNOŚĆ MŁODZIEŻY POLSKIEJ W OKRESIE PRZEMIAN SPOŁECZNYCH

WSTĘP

Młodzież jest grupą społeczną, którą otacza szczególna uwaga psychologów i socjologów, a wielorakie badania prowadzone wśród młodzieży mają pokazać zmiany, zachodzące w jej świadomości, postawach wobec świata i wobec wartości ważnych dla życia społecznego. Młodzież jest także tą grupą wiernych, którą szczególną opieką duszpasterską otacza Kościół. Jan Paweł II, zwracając się wielokrotnie do młodzieży, przypomina, że jest ona przyszłością Kościoła i świata. Wyrazem troski Kościoła o młodzież są także różne działania podejmowane w naszym kraju, inspirowane przez biskupów polskich oraz przez ruchy, stowarzyszenia i organizacje katolickie, w których życiu młodzież uczestniczy.

Religijność współczesnej młodzieży polskiej w ostatnich latach kończącego się XX wieku jest interesującym problemem zarówno dla duszpasterzy, katechetów jak i rodziców. Zapoznanie się ze stanem religijności młodego pokolenia oraz z przemianami, jakie zachodzą pod wpływem różnych czynników, jest konieczne, aby zrozumieć młodzież, dopomóc jej we wzrastaniu w wierze, a także ma duże znaczenie w poszukiwaniu nowych metod duszpasterskiej pracy z młodymi ludźmi.

W niniejszej pracy podjęta zostanie próba przedstawienia wybranych zagadnień religijności w jej dwóch podstawowych wymiarach: wyznań wiary i praktyk religijnych. Jak młodzież ocenia swój stosunek do wiary? Jak wypełnia podstawowe praktyki religijne? W jakich kierunkach idą przemiany religijności młodzieży, co wpływa na te przemiany? Jakie wnioski można wyprowadzić dla działań, których celem będzie pogłębienie wiary młodego pokolenia?

I. SPOŁECZNO-RELIGIJNY KONTEKST ŻYCIA WSPÓŁCZESNEJ MŁODZIEŻY

Okres młodości spełnia istotną rolę w rozwoju człowieka i jest czasem przygotowania do życia dojrzałego i wynikających z niego obowiązków. Młody człowiek między 16 a 25 rokiem życia rozwija się biologicznie, psychicznie, intelektualnie i społecznie. Wiek młodzieńczy jest okresem przejściowym od osiągnięcia dojrzałości biologicznej i psychicznej do uzyskania statusu człowieka dorosłego. Obejmuje lata szkoły średniej, studiów wyższych lub rozpoczęcia pracy zawodowej. Młodzież, osiągnąwszy pewną dojrzałość intelektualną, kształtuje się także światopoglądowo. Po okresie krytycyzmu wobec uznanych form życia i poglądów, charakterystycznego dla okresu dojrzewania, kształtują się własne, indywidualne przekonania młodych ludzi. Czas młodości to również okres dojrzewania społecznego. Ze względu na zmianę warunków życia, wydłużanie czasu nauki ten okres przeciąga się, czego wyrazem jest późniejsze podejmowanie pracy zawodowej oraz decyzji o założeniu rodziny¹.

W ujęciu socjologicznym młodzież – jak stwierdza ks. prof. H. Łuczak – jest specyficzną grupą społeczną, poddaną działaniu jej tylko właściwym prawom, do których należą m.in. zależność materialna od innych i wolność od zobowiązań małżeńskich. Młodość jest także czasem dojrzewania religijnego, charakteryzującym się wieloma trudnościami i kryzysami. Odrzucając świat dziecięcych wyobrażeń i praktyk religijnych, młody człowiek odkrywa swoją drogę do Boga i miejsce we wspólnocie Kościoła, osiągając duchową równowagę i dojrzałość². Badania prowadzone nad religijnością młodzieży w zachodnich społeczeństwach pluralistycznych oraz w społeczeństwie polskim wskazują na fakt, że mimo zachodzącej laicyzacji i spadku praktyk religijnych, występuje duże zainteresowanie młodzieży wiarą chrześcijańską. Zainteresowanie prawdami religijnymi oraz samą osobą Jezusa Chrystusa nie musi oznaczać jednak przyjęcia chrześcijaństwa, szczególnie jego nakazów moralnych i niezrozumiałych dla młodzieży niektórych prawd wiary. Według wspomnianego wyżej autora wynika to z faktu, że „prawdy te dotyczą rzeczywistości nadprzyrodzonej i nie mają związku z tym, czego młodzi doświadczają w codziennym życiu”³. Chrześcijaństwo jest traktowane bardziej jako rzeczywistość społeczno-kulturowa niż jako osobiste doświadczenie wiary i nawiązanie dialogu z Bogiem. Z drugiej strony charakterystyczne jest zainteresowanie młodych ludzi różnymi formami religijności, pochodzącymi z doświadczeń religii Dalekiego Wschodu lub propagowanymi przez sekty.

Przemiany cywilizacyjno-kulturowe umożliwiają młodzieży zdobywanie szerokiej wiedzy o otaczającym świecie, nawiązywanie nowych kontaktów między-

¹ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1981, s. 340.

² Por. H. Łuczak, *Posługa duszpasterska wśród młodzieży polskiej*, Wrocław 1994, s. 8–10.

³ Por. tamże, s. 24.

ludzkich, poznanie życia i zwyczajów panujących w innych narodach. Doniosłe znaczenie mają także działania o charakterze moralnym: podejmowanie działań na własną odpowiedzialność, akceptacje określonych zasad moralnych, wybór wartości istotnych w życiu codziennym. H. Łuczak, charakteryzując te działania, stwierdza, że młodzież przywiązuje dzisiaj mniejszą wagę do jednoznacznych zachowań, jednolitych warunków życia i selektywnych wyborów, natomiast ceni sobie zdolność dostosowania się do różnych okoliczności. Cechą charakterystyczną jest także podważanie obiektywnego charakteru zasad moralnych, regulujących codzienne zachowania, pozwalających rozróżnić dobro od zła. Współczesna młodzież kieruje się bardziej indywidualnym sumieniem i własną wrażliwością. Poprzestawanie na własnej intuicji w postępowaniu moralnym doprowadza do relatywizacji wartości i zachowań. Miejsce trwałych zasad moralnych zastępuje doświadczenie, które wskazuje, że dobrem jest to, co powszechne, naturalne, codzienne⁴.

Przemiany postaw religijnych i moralnych młodzieży mają znaczący wpływ na ich odniesienie wobec Kościoła. Zainteresowaniu życiem i działalnością Ojca Świętego, poszukiwaniu przeżyć religijnych we wspólnotach kościelnych towarzyszy wybiórcze podejście do norm moralno-doktrynalnych głoszonych przez Kościół oraz daleko idąca rezerwa wobec zbawczego pośrednictwa kościelnych instytucji. Kościół jest postrzegany przez młodzież nie tyle jako wspólnota wierzących w Chrystusa, ale jako instytucja pełniąca ważne funkcje społeczne, np. wychowanie, działalność dobroczynna, zaangażowanie na rzecz ubogich i sprawiedliwości społecznej. Młodzież, stawiając wysokie wymagania pod adresem Kościoła, często traci poczucie przynależności do niego. Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy jest trudność w uznawaniu praw Kościoła do głoszenia obiektywnej prawdy i formułowania zasad moralnych, które obowiązują wszystkich ludzi. Przywiązując duże znaczenie do osobistego doświadczenia i weryfikacji zasad w codziennym życiu, młodzież przez negację prawd głoszonych przez Kościół podważa także jego rolę nauczania i prowadzenia ludzi do zbawienia.

Przedstawiona wyżej charakterystyka postaw religijnych i moralnych młodzieży oraz relacji do Kościoła, opracowana przez ks. H. Łuczaka nie jest zapewne wyczerpująca, choć zawiera bardzo interesujące elementy. Biorąc pod uwagę tempo przemian zachodzących w świadomości społeczeństwa trudno jest postawić jednoznaczną ocenę życia religijno-moralnego młodzieży. Wydaje się, że postawy młodzieży wobec religii ulegają dużemu zróżnicowaniu. Odejściu od Kościoła i praktyk religijnych oraz odrzuceniu wartości moralnych przez pewne grupy młodych ludzi towarzyszy wzrost zainteresowania wartościami religijnymi, życiem Kościoła, praktykami oraz znaczący udział młodych ludzi w działalności ruchów i organizacji katolickich.

Młodzież polska stanowi integralną część społeczeństwa polskiego i wraz z nim doświadcza różnorodnych przemian społecznych, politycznych i ekonomicznych.

⁴ Tamże, s. 27–28.

Społeczeństwo polskie, budując system demokratyczny, staje się społeczeństwem pluralistycznym. Życie współczesnego człowieka, zwłaszcza ludzi młodych – jak stwierdza ks. prof. R. Kamiński – „rozczepia się na wiele segmentów i rozgrywa w różnych miejscach”⁵. Powoduje to szereg zmian w stylu życia, w funkcjonowaniu małżeństwa i rodziny, a także ma swoje konsekwencje w życiu religijnym. Pluralizm, jako następstwo procesu sekularyzacji, czyli zeświecczenia, odnosi się do społeczeństw rozwiniętych, które nie akceptują jednolitego systemu wartości, przekonań i wzorów zachowań. Charakterystyczną cechą tych społeczeństw jest współistnienie jednostek, grup, instytucji oraz różnych światopoglądów, ideologii i kultur, które pozostają we wzajemnej konkurencji. Zjawisko pluralizmu ma swoje konsekwencje na płaszczyźnie kultury i struktur społecznych⁶.

Charakteryzując sytuację współczesnej młodzieży polskiej, należy stwierdzić, że ulega ona wpływowi pluralizmu kulturowego i społecznego. Zdaniem R. Kamińskiego pluralizm kulturowy to sytuacja, w której występuje konkurencja i współzawodnictwo w preferowaniu różnych światopoglądów, filozofii życia i systemów znaczeń i pozyskiwanie dla nich klientów na rynku światopoglądowym⁷. W takiej sytuacji decyzja o przyjmowanych wartościach i normach zależy od człowieka, a religia katolicka, traktowana jako prywatna sprawa, jest jednym z wielu systemów na rynku światopoglądowym. Kościół, oceniając pluralizm kulturowy, stwierdza, że jest on skutkiem przesadnego podkreślania podmiotowości osoby i jej wolności. Społeczeństwo pluralistyczne powinno funkcjonować – według nauczania społecznego Kościoła – opierając się na podstawowych wartościach, akceptowanych przez wszystkich⁸. Przepuszczać można, że młodzi ludzie o nieukształtowanej jeszcze osobowości, nie mający trwałej hierarchii wartości są szczególnie podatni na oddziaływanie pluralizmu kulturowego.

R. Kamiński stwierdza, że pluralizm społeczny określa strukturę społeczeństwa. Jest to sytuacja, w której poszczególni ludzie, grupy i instytucje społeczne, realizując własne cele, pozostają we wzajemnej konkurencji i współzawodnictwie. Fundamentem działalności konkurujących grup społecznych są rozmaite wartości, wpływające na życie społeczne i na tożsamość jednostek. Pluralizm społeczno-kulturowy, mimo wielu pozytywnych cech, niesie także niebezpieczeństwa dla życia religijnego i moralnego. Pierwszym z nich jest odrzucanie wartości o charakterze absolutnym. Dobro zaczyna oznaczać to, co w danej chwili jest użyteczne i przyjemne. Złem jest wszystko, co przeszkadza w zaspokojeniu subiektywnych pragnień. Każdy może tworzyć prywatny system wartości. Środowisko to sprzyja także powątpiewaniu, że *tylko w prawdzie można znaleźć zbawienie. Podaje się w wątpliwość zbawczą moc prawdy, pozostawiając samej wolno-*

⁵ R. Kamiński, *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym*, Lublin 1997, s. 15.

⁶ Tamże, s. 20–21.

⁷ Por. J. Mariański, *Religia i Kościół w społeczeństwie pluralistycznym*, Lublin 1993, s. 28–29.

⁸ Por. tamże, s. 41 n.

*ści, oderwanej od wszelkich obiektywnych uwarunkowań, zadanie samodzielnego decydowania o tym, co dobre, a co złe (VS 84)*⁹. Zjawisko takie, trafnie dostrzeżone przez Jana Pawła II, stwarza niebezpieczeństwo manipulowania sumieniem, którego rezultatem jest relatywizm moralny.

Analizy ks. R. Kamińskiego, dotyczące społeczeństwa pluralistycznego, ukazują główne kierunki przemian, jakie dokonują się w społeczeństwie polskim oraz zagrożenia i szanse, jakie niesie ze sobą pluralizm. Można stwierdzić, że młodzież, stanowiąca część społeczeństwa polskiego, które ulega w coraz większym stopniu procesom pluralistycznym, ulega zapewne wspomnianym wyżej zjawiskom. Wielką wartością jest możliwość świadomego i dojrzałego wyboru i przyjęcia chrześcijańskiego posłannictwa spośród wielu innych systemów moralnych. Takiej szansy nie dawał totalitaryzm, narzucający jeden, ściśle określony system wartości. Rynek światopoglądowy, który systematycznie poszerza się od 1989 r., stawia społeczeństwo wobec nowych wyzwań, a Kościołowi nakazuje poszukiwać nowych form głoszenia Ewangelii, której adresatem jest także młodzież.

Na tym tle interesujące są przemiany systemu wartości, uznawanych przez młodzież. Wartości można rozumieć za ks. prof. J. Mariańskiego jako duchowe, moralne przekonania jednostek i grup społecznych, kierujące postawami oraz zachowaniami jednostkowymi i zbiorowymi¹⁰. Wartości jako wzorce myślenia ustalają kryteria ważności spraw i wyznaczają normy działania. W badaniach socjologicznych wyróżnia się wartości podstawowe, ostateczne i codzienne. Wartości podstawowe są konieczne dla rozwoju człowieka i społeczeństwa, stanowią fundament porozumienia i działania społecznego, wyrażają godność osoby ludzkiej. Należą do nich wolność, życie, równość, sprawiedliwość, miłość, prawda, solidarność. Wartości codzienne mają charakter relatywny, skupiają się na jednostce, ale mają także charakter społeczny. Obejmują aspiracje, dążenia, cele życiowe, które są zewnętrznym przejawem potrzeb podstawowych i wyższego rzędu. Wartości ostateczne określają racje ludzkich aspiracji, dążeń i działań, mogą mieć charakter religijny i odnosić się do Boga, sacrum, rzeczywistości nadprzyrodzonej lub charakter świecki (wartości humanistyczne). Uznawana przez młodzież hierarchia wartości codziennych, osobowych i ostatecznych pozwoli lepiej zrozumieć przemiany religijności młodzieży polskiej i jej główne kierunki.

Badania prowadzone przez ks. J. Mariańskiego wskazują wyraźnie na fakt, że wśród wartości codziennych młodzież najwyżej ceni szczęśliwe życie rodzinne oraz te wartości, które w sposób pośredni do niego się odnoszą, np. odwzajemniona miłość, szacunek ludzki, świadomość, że jest się potrzebnym, ciekawa praca, wiara religijna. Niżej ocenione zostały takie wartości jak: grono przyjaciół, spokój w narodzie, dobrobyt, wykształcenie, pomyślność ojczyzny, sława, władza. Dążenia związane z materialnym poziomem życia nie znajdują w opinii mło-

⁹ R. Kamiński, dz. cyt., s. 25.

¹⁰ J. Mariański, dz. cyt., s. 137.

dzieży tak wysokiego uznania, jak można by przypuszczać na podstawie obserwacji czy obiegowych poglądów o materialistycznym podejściu młodzieży do życia. Wysoką ocenę młodzieży uzyskały także tzw. wartości o charakterze uroczystym. Młodzież uznała, że warto narażać własne życie dla: ratowania życia ludzkiego, wolności, ojczyzny, pokoju, religii, sprawiedliwości. Wyniki badań zaprzeczają twierdzeniom o braku idealizmu młodego pokolenia i odrzuceniu wartości tradycyjnych¹¹. Młodzież podziela w dużym stopniu tradycyjną hierarchię wartości, funkcjonującą w społeczeństwie polskim. Należy przypuszczać, że dzieje się tak głównie za sprawą rodziny, która mimo niepokojących zjawisk i narastającej patologii, wypełnia swoje funkcje wychowawcze i ogrywa wciąż najważniejszą rolę w kształtowaniu postaw religijnych i moralnych młodego pokolenia. Rodzina polska pozostaje społecznością wprowadzającą w życie społeczne, przekazującą dziedzictwo kulturowe, oparte na tradycji chrześcijańskiej, oraz uczy podstawowych zasad życia społecznego. O prawomocności tego stwierdzenia świadczy bardzo wysoka ocena szczęśliwego życia rodzinnego przez badaną młodzież.

„Styl życia i wyznawane wartości w młodym pokoleniu wywierają i wywierac będą – jak stwierdza ks. J. Mariański – znaczący wpływ na całe społeczeństwo”¹². Młodzież, otrzymując od rodziców, rodziny, społeczeństwa, Kościoła określone wartości religijne i moralne, jedne z nich akceptuje, inne odrzuca, tworzy w ten sposób własny system religijno-moralny, który po wejściu w wiek dojrzały przekazuje następnemu pokoleniu. Zdaniem wspomnianego wyżej autora w społeczeństwie szybko i głęboko zmieniającym się młodzież odgrywa coraz większą rolę, „jest grupą nie tylko socjalizowaną, ale i socjalizującą, także w odniesieniu do świata ludzi dorosłych”. Przemiany społeczne, w których uczestniczy młodzież, nie mogą być lekceważone, ale nakładają wymóg poszukiwania nowych form duszpasterskich i nowych sposobów głoszenia Ewangelii młodemu człowiekowi. Aby dobrze spełnić to zadanie, rodzice, katecheci i duszpasterze muszą uwzględnić kondycję religijno-moralną młodzieży polskiej oraz jej oczekiwania.

II. AUTODEKLARACJA WIARY I WYBRANYCH PRAKTYK RELIGIJNYCH

Religijność, jako postać religii, występująca w określonej grupie społecznej (np. religijność młodzieży, mieszkańców miasta, wsi, inteligencji) jest zjawiskiem złożonym. W badaniach socjologicznych religijność opisuje się w oparciu o jej parametry, do których zalicza się: globalny stosunek do wiary, wiedzę religijną, ideologię religijną, doświadczenie religijne, praktyki religijne, wspólnotę religijną

¹¹ Por. tamże, s. 144–150.

¹² J. Mariański, dz. cyt., s. 56.

i moralność religijną¹³. Poziom religijności jest więc sumą poszczególnych parametrów, na których podstawie otrzymuje się obraz życia religijnego.

Badając pierwszy z wymienionych parametrów: globalny stosunek do wiary, stawia się badanej młodzieży pytania dotyczące samooceny postawy religijnej, częstotliwości wypełniania praktyk religijnych, motywacji oraz przemian ich religijności. Zapoznanie się ze stosunkiem do wiary członków danej grupy społecznej jest pierwszym krokiem do poznania ich religijności. Ma ona zapewne charakter subiektywny, ale jej prawdziwość zostaje sprawdzona w konfrontacji z innymi wymiarami religijności.

Najbardziej oczywistym i najłatwiejszym do zbadania przejawem religijności są praktyki religijne. Mają one charakter obowiązkowy (np. udział w niedzielnej mszy świętej) lub nadobowiązkowy (np. udział w nabożeństwie majowym), są wypełniane publicznie (np. udział w procesji) lub prywatnie (osobista modlitwa w domu), jednorazowo (sakrament chrztu świętego) lub powtarzają się w pewnych odstępach czasowych (zwyczaj dzielenia się opłatkiem). Podstawowymi praktykami religijnymi badanymi przez socjologów są: udział we mszy świętej i świadomość tego obowiązku, praktyka sakramentu pokuty, posty, potrzeba ślubu kościelnego, sens katolickiego pogrzebu, odmawianie pacierza, udział w nabożeństwach nadobowiązkowych, przestrzeganie zwyczajów religijnych.

Charakterystyka religijności młodzieży polskiej i jej przemian na przestrzeni lat 1988–1997 zostanie ograniczona do prezentacji dwóch parametrów: globalnego stosunku do wiary i praktyk religijnych. Źródłem informacji są badania ogólnopolskie zaprezentowane w pracy J. Mariańskiego¹⁴ i K. Pawliny¹⁵ oraz badania przeprowadzone w Łodzi, Pabianicach i Wolborzu¹⁶.

Globalny stosunek do wiary i praktyk religijnych młodzieży szkół ponad podstawowych utrzymywał się w świetle badań J. Mariańskiego do końca lat osiemdziesiątych na wysokim poziomie. W 1988 r. 62,8% badanej młodzieży określiło się jako wierzący i praktykujący regularnie, 27,2% jako wierzący i praktykujący nieregularnie, 6,4% jako wierzący i niepraktykujący, 1,0% jako niewierzący i praktykujący, a 1,6% jako niewierzący i niepraktykujący. Z badań wynika, że prawie wszyscy badani uczniowie byli wierzący (96,4%), różnili się tylko stopniem aktywności religijnej, a tylko 2,6% określało siebie jako osoby niewie-

¹³ Por. W. Piwowarski, *Socjologia religii*, Lublin 1996, s. 65.

¹⁴ J. Mariański, dz. cyt.

¹⁵ K. Pawlina, *Polska młodzież przelomu wieków*, Warszawa 1998.

¹⁶ Por. T. Kruszc, *Przynależność do Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży jako czynnik wpływający na poziom praktyk religijnych w środowisku wielkomiejskim*, Warszawa–Łódź 1998 (masz. pracy magisterskiej); G. Lorek, *Przynależność do Ruchu Światło-Życie jako czynnik wpływający na postawy młodzieży wobec małżeństwa chrześcijańskiego. Studium pastoralne*, Warszawa–Łódź 1998 (masz. pracy magisterskiej); L. Stefanek, *Praktyki religijne młodzieży. Studium pastoralne na przykładzie Zespołu Szkół Mechanizacji Rolnictwa w Wolborzu*, Warszawa–Łódź 1999, (masz. pracy magisterskiej). Prace powyższe zostały przygotowane pod kierunkiem ks. dra M. Stępnika w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi.

rzące. Badania wskazują także na silny związek zachodzący między wyznawaną wiarą a praktykami religijnymi.

Na wysoki poziom wyznawanej wiary wskazują również badania przeprowadzone wśród młodzieży na krótko przed rozpoczęciem przemian społecznych i politycznych w Polsce na przełomie 1988 i 1989 r. Wśród młodzieży uczącej się w szkołach średnich i studiującej na wyższych uczelniach 17,9% uznało siebie za głęboko wierzących, 61,8% za wierzących, 15,3% za niezdecydowanych w sprawach wiary, 2,4% za obojętnych religijnie i 2,4% za niewierzących. Wskaźnik głęboko wierzących i wierzących kształtował się na poziomie 82,0% wśród uczniów i 74,3% wśród studentów¹⁷.

Wysoki poziom globalnych wyznań wiary potwierdza tezę stawianą przez J. Mariańskiego, że w Polsce w okresie tzw. realnego socjalizmu lat osiemdziesiątych religijność nie stała się zjawiskiem marginesowym, a życie religijne angażowało znaczną część młodego pokolenia Polaków. Proces laicyzacji, którego celem było wyeliminowanie religii z życia społecznego, był przez całe dziesięciolecie elementem budowania ustroju socjalistycznego. W tej perspektywie wyznawanie wiary było świadectwem przynależności do Kościoła, wierności tradycji narodowej i często zmanifestowaniem oporu wobec władzy państwowej¹⁸.

Przemiany, jakie nastąpiły po 1989 r., przyniosły demokratyzację życia społecznego i początki społeczeństwa pluralistycznego, krytykę działań Kościoła, szeroką społeczną dyskusję nad podstawami życia społecznego. Procesy te wpłynęły zapewne na postawy młodzieży wobec religii. Z badań prezentowanych przez K. Pawlinę wynika, że w 1992 r. 6,0% młodzieży deklarowało się jako głęboko wierzący, 77,0% jako wierzący, 14,0% jako niezdecydowani, 3,0% jako niewierzący (wierzący ogółem stanowili 83,0%). W 1994 r. odpowiednie wyniki wynosiły: 6,0%; 75,0%; 14,0%, 4,0% (ogółem wierzący 81,0%) a w 1997 r. odpowiednio 10,0%, 65,0%, 12,0%, 9,0%, 4,0% (ogółem wierzący 75,0%). Z badań wynika, że na przestrzeni lat 1989–1997 zmniejszyła się liczba głęboko wierzących, natomiast nieznacznie wzrosła liczba wierzących, a zmniejszyła się więc liczba ogółu młodzieży wierzącej z 82,0% do 75,0%. W niewielkim stopniu zmniejszyła się liczba niezdecydowanych i wzrosła liczba niewierzących. Znaczny wzrost dokonał się w grupie „obojętnych”. Pełne przedstawienie poziomu autodeklaracji z uwzględnieniem środowiska łódzkiego przedstawia tabela 1.

¹⁷ J. Mariański, dz. cyt., s.74

¹⁸ Tamże, s. 76.

Tabela 1. Autodeklaracja wiary młodzieży

Autodeklaracja w %	Pawlina 97	Łódź 97 LO	Łódź 97 KSM	Pabianice 97 LO	Pabianice 97 Oaza	Wolbórz 97
Głęboko wierzący	10,0	4,0	25,0	7,5	15,0	33,3
Wierzący	65,0	67,0	65,0	65,0	82,5	42,5
Niezdecydowani	12,0	27,0	8,0	26,2	2,5	24,1
Obojętni	9,0	1,0	2,0	–	–	–
Niewierzący	4,0	1,0	–	1,2	–	–
Razem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Badania socjologiczne próbują wskazać także na czynniki wpływające na poziom autodeklaracji wiary. Zalicza się do nich płeć, miejsce zamieszkania oraz typ szkoły średniej. Na podstawie porównania autodeklaracji wiary dziewcząt i chłopców można wnioskować, że za głęboko wierzących uważa się 11,3% dziewcząt i 9,1% chłopców, za wierzących odpowiednio 68,2% i 59,6%, niezdecydowani to 11,6% dziewcząt i 13,0% chłopców, obojętni – 6,8% i 11,6% i niewierzący 2,1% dziewcząt i 6,3% chłopców¹⁹.

Tabela 2. Autodeklaracja wiary a płeć

Autodeklaracja w %	Pawlina		Łódź LO		Łódź KSM		Wolbórz	
	dz.	chł.	dz.	chł.	dz.	chł.	dz.	chł.
Głęboko wierzący	11,3	9,1	3,0	5,0	25,0	25,0	42,8	20,0
Wierzący	68,2	59,6	80,0	47,5	67,0	61,0	42,8	40,0
Niezdecydowani	11,6	13,0	17,0	42,6	8,0	8,0	14,4	40,0
Obojętni	6,8	11,6	–	2,5	–	6,0	–	–
Niewierzący	2,1	6,3	–	2,5	–	–	–	–
Razem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Dane przedstawione powyżej potwierdzają hipotezę stawianą w badaniach nad religijnością, mówiącą o tym, że młodzież żeńska jest bardziej wierząca niż młodzież męska oraz wskazuje na znacznie wyższy poziom autodeklaracji wiary dziewcząt należących do KSM i Oazy oraz mieszkających w środowisku wiejskim i małym mieście.

Czynnikiem wpływającym na autodeklarację wiary jest również miejsce zamieszkania. Zakłada się bowiem, że środowisko, rodzina, krewni, sąsiedzi, znajomi, miejscowa parafia wywierają znaczny wpływ na życie religijne młodego pokolenia. Badaniami, prezentowanymi przez K. Pawlinę, została objęta młodzież mieszkająca na wsi, młodzież ze średnich miast (20–50 tys. mieszkańców) oraz ze środowisk wielkomiejskich. Jako głęboko wierzący deklarowało się 14,9% młodzieży wiejskiej, 8,3% młodzieży średnich miast i tyle samo młodzieży ze środo-

¹⁹ K. Pawlina, dz. cyt., s. 17.

wisk wielkomijskich. Wierzący to odpowiednio: 69,5%, 63,5% i 59,2%. Znaczna przewaga niezdecydowanych występuje w środowiskach miejskich (14,6% – średnie miasto, 13,8% duże miasto, 8,8% wieś). Tam również w większym stopniu młodzież deklaruje swoją obojętność religijną (11,5% średnie miasto, 11,7 duże miasto, 5,1% wieś) i niewiarę (2,1% średnie miasto, 6,6% duże miasto, 1,7% wieś)²⁰. Na podstawie powyższych danych należy przyjąć za prawdziwą hipotezę mówiąca, że młodzież wiejska jest bardziej wierząca niż młodzież miejska.

Tabela 3. Autodeklaracja wiary a miejsce zamieszkania

Autodeklaracja w %	wieś	średnie miasto	duże miasto
gł. wierzący	14,9	8,3	8,3
wierzący	69,5	63,5	59,2
niezdecydowani	8,8	14,6	13,8
obojętni	5,1	11,5	11,7
niewierzący	1,7	2,1	1,7
Razem	100,00	100,00	100,00

Drugim parametrem religijności, który zostanie omówiony w tym rozdziale, są praktyki religijne. Jak stwierdza J. Mariański podstawowe praktyki religijne katolików polskich odznaczały się w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych dużą stabilnością, a nawet pewnym wzrostem. Przytoczone przez autora badania przeprowadzone na ogólnopolskiej próbie, wyznaczonych grup młodzieży polskiej na przełomie 1988 i 1989 r., pokazały, że 36,6% młodzieży uczęszcza do kościoła w każdą niedzielę, 31,3% – w prawie każdą niedzielę, 13,2% – około 1–2 razy w miesiącu, 7,4% – tylko w wielkie święta, 3,1% z okazji ślubu, chrztu i pogrzebu, 4,5% wcale nie chodziło do kościoła. W 1992 r. – jak wynika z sondażu CBOS – 12,0% badanej młodzieży polskiej ostatnich klas szkół średnich i zasadniczych zawodowych uczęszczało kilka razy w tygodniu do kościoła, 61% raz w tygodniu, 19% kilka razy w roku a 8% stanowili niepraktykujący. Wśród młodzieży studenckiej Łodzi badani deklarowali swój udział we mszy świętej w następujący sposób: kilka razy w tygodniu – 1,5%, w każdą niedzielę – 32,0%, około 1–2 razy w miesiącu – 25,5%, tylko w wielkie święta – 22,5%, w ogóle nie praktykuje – 18%. Badania tej podstawowej i obowiązkowej praktyki religijnej potwierdziły stawiane hipotezy: młodzież młodsza (uczniowie) spełniała częściej praktyki religijne niż młodzież starsza (studenci), młodzież żeńska częściej niż młodzież męska, młodzież wiejska częściej niż młodzież miejska²¹.

W badaniach prezentowanych przez K. Pawlinę z 1997 r. praktyka udziału w niedzielnej mszy świętej przedstawiała się następująco: w każdą niedzielę uczest-

²⁰ Por. tamże, s. 19.

²¹ Por. J. Mariański, dz. cyt., s. 129–131.

niczyło 31,1% badanej młodzieży, 28,9% – prawie w każdą niedzielę, 13,1% – chodzi 1–2 razy w miesiącu, 12,6% wyłącznie w wielkie święta, 5,5% tylko z okazji chrztu, ślubu, pogrzebu, 7,9% w ogóle nie chodzi do kościoła²².

Porównując wyniki badań, można stwierdzić, że na przestrzeni dziesięciu lat nieznacznie zmalała liczba młodzieży regularnie uczęszczającej na niedzielną mszę świętą, wzrosła natomiast liczba młodzieży praktykującej okazjonalnie, nieregularnie i nie uczęszczającej do kościoła. Przyniesione wyniki badań nie pozwalają jednak stwierdzić, że spełnianie tej pierwszej i podstawowej praktyki religijnej wykazuje wyraźną tendencję zniżkową. Pomimo zachodzących przemian społeczno-kulturowych około 60,0% młodzieży uczestniczy regularnie we mszy świętej niedzielnej z pobudek religijnych. Jak stwierdza J. Mariański „wskazuje na to pewna systematyczność ich spełniania, a także fakt, że są one realizowane w warunkach, w których zanika liczenie się z presją otoczenia i kontrolą społeczną”²³.

Interesująco wypada porównanie wyników zaprezentowanych wyżej z badaniami wśród młodzieży regionu łódzkiego. Wyniki pokazują zdecydowanie częstsze i regularne spełnianie praktyki niedzielnej Eucharystii wśród młodzieży należącej do KSM i zamieszkującej w środowisku wiejskim i małego miasta.

Tabela 4. Udział młodzieży we mszy świętej

Udział w %	Pawlina 97	Łódź LO	Łódź KSM	Wolbórz
W każdą niedzielę	31,1	21,0	65,0	41,7
Prawie w każdą niedzielę	28,9	20,0	27,0	26,7
1–2 razy w miesiącu	13,1	19,0	3,0	15,8
Tylko w święta	12,6	26,0	2,0	15,8
Tylko z okazji ślubu	5,5	5,0	3,0	–
Nie chodzi	7,9	3,0	–	–
Razem	100,00	100,00	100,00	100,00

Udział we mszy świętej zakłada również przyjęcie Komunii świętej, gdyż „sprawowanie ofiary eucharystycznej jest nastawione na wewnętrzne zjednoczenie wiernych z Chrystusem przez Komunię” (KKK 1382). Badania nad religijnością wskazują na wzrastającą liczbę wiernych przyjmujących Komunię świętą podczas mszy świętej. Ta praktyka jest wyrazem dojrzałej wiary i świadczy o świadomym i intensywnym życiu religijnym. Wyniki badań dotyczących tej praktyki wśród młodzieży Łodzi i Wolborza przedstawia tabela:

²² Por. K. Pawlina, dz. cyt., s. 34–35.

²³ J. Mariański, dz. cyt., s. 135.

Tabela 5. Częstotliwość przystępowania do Komunii świętej

Jak często?	Łódź LO	Łódź KSM	Wolbórz
W ostatnim tygodniu	17,0	62,0	20,8
W ostatnim miesiącu	24,0	22,0	10,8
Przed kilkoma miesiącami	18,0	6,0	45,8
W okresie Wielkanocy	15,0	5,0	10,0
Przed rokiem	20,0	3,0	12,5
Ani razu od dzieciństwa	6,0	2,0	–
Razem	100,00	100,00	100,00

Kolejną praktyką religijną, do której przywiązuje się duże znaczenie w formacji religijno-moralnej młodzieży, w nauczaniu Kościoła i w katechizacji jest spowiedź święta. Kościół nakłada na wiernych obowiązek spowiedzi wielkanocnej, ale także zachęca, by wierni częściej korzystali z sakramentu pokuty. Na podstawie badań ogólnopolskich przeprowadzonych wśród młodzieży polskiej na przełomie 1988 i 1989 r. stwierdzono, że do spowiedzi co miesiąc przystępowało 39,4% badanych, częściej niż raz w miesiącu – 3,3%, raz w roku spowiedź odbywało 29,3% badanych, co kilka lat – 7,3%, ani razu od dzieciństwa – 2,5%, w ogóle nie przystępowało do spowiedzi – 4,4%, a odpowiedzi nie udzieliło 13,8% badanych. Z analizy danych otrzymanych w powyższych badaniach wynikało, że obowiązek spowiedzi wielkanocnej spełniało 76,0% uczniów i 63,2% studentów, 75,4% dziewcząt i 68,6% chłopców, 81,8% młodzieży wiejskiej i 68,2% młodzieży miejskiej. Z wyników tych można wnioskować, że w odniesieniu do praktyki spowiedzi potwierdzają się hipotezy dotyczące zależności tej praktyki od wieku, płci, miejsca zamieszkania²⁴.

Badania dotyczące powyższej praktyki przeprowadzone przez K. Pawlinę w 1997 r. potwierdzają wysoki poziom jej wypełniania. Większość badanej młodzieży spełniła obowiązek spowiedzi wielkanocnej (73,1%): 5,9% wyznało, że przystępowało do spowiedzi w ostatnim tygodniu, 23,2% w ostatnim miesiącu, 44,0% przed kilkoma miesiącami, 8,9% przed rokiem, 13,3% przed kilkoma laty, a 1,1% wyznało, że w ogóle nie przystępuje do sakramentu pokuty.

Wyniki powyższe pozwalają wnioskować, że w ostatnim dziesięcioleciu wzrosła liczba młodzieży praktykującej sakrament pokuty częściej niż jeden raz w miesiącu oraz tych, którzy przystępują do tego sakramentu jeden raz lub kilka razy w roku lub raz na kilka lat. Praktyka sakramentu pokuty utrzymuje się jednak wśród młodzieży na wysokim poziomie i nie ma przesłanek, by twierdzić, że młodzież neguje jego znaczenie.

²⁴ Tamże, s. 139.

Tabela 6. Praktyka sakramentu pokuty

Częstotliwość w %	Pawlina 97	Łódź LO	Łódź KSM	Wolbórz
Częściej niż raz w miesiącu	5,9	13,0	60,0	8,9
W ostatnim miesiącu	23,2	44,0	32,0	11,1
Przed kilkoma miesiącami	44,0	21,0	2,0	17,5
Przed rokiem	8,9	15,0	5,0	22,5
Przed kilkoma laty	13,3	4,8	1,0	40,0
Ani razu od dzieciństwa	1,1	2,2	–	–
Razem	100,00	100,00	100,00	100,00

Modlitwa indywidualna – trzecia z omawianych praktyk religijnych – jest praktyką nadobowiązkową, która ma swoje źródło w przekonaniach osobistych, w wychowaniu religijnym w rodzinie, w formacji katechetycznej. Ten indywidualny kontakt z Bogiem badany jest pod względem częstotliwości, miejsca, okoliczności. Badania przeprowadzone w latach 1988/89 wśród młodzieży szkół średnich i studentów przez J. Mariańskiego pokazały, że codziennie modli się 48,7% badanych, co kilka dni 15,6%, w niedzielę i święta – 1,2%, od czasu do czasu – 12,4%, tylko w ważnych sytuacjach życiowych – 5,3%, bardzo rzadko – 7,1%, wcale – 7,6%. Znaczenie modlitwy indywidualnej w życiu młodego człowieka również było znaczące: 31,3% przypisuje modlitwie bardzo duże znaczenie, 40,1% – duże, 8,8% – niezbyt duże, 2,7% – małe, 1,4% – bardzo małe, 4,9% – żadne, 10,2% – nie miało zdania w tej sprawie²⁵.

Badania K. Pawliny z 1997 r., choć stosują nieco inne kryteria czasowe, potwierdzają, że większość młodzieży (69,3%) praktykuje częstą modlitwę indywidualną. Młodzieży modlącej się codziennie jest 51,9%, 17,4% modli się raz w tygodniu, 7,3% przynajmniej jeden raz w miesiącu, 7,4% – kilkakrotnie w ciągu roku, 4,6% – raz w roku i rzadziej, a 10,4% – nigdy²⁶. By dać pełny obraz tej praktyki, wypada przedstawić dane uzyskane w badaniach wśród młodzieży w aglomeracji łódzkiej.

Tabela 7. Praktyka modlitwy

Częstotliwość modlitwy	Łódź LO	Łódź KSM	Wolbórz
Codziennie rano i wieczorem	16,0	49,0	24,2
Raz dziennie	42,0	25,0	30,0
Raz w tygodniu	13,0	4,0	23,3
Tylko w trudnych sytuacjach	16,0	8,0	11,7
Nigdy	13,0	4,0	10,8
Razem	100,00	100,00	100,00

²⁵ Por. tamże, s. 155–156.

²⁶ Por. K. Pawlina, dz. cyt., s. 39–41.

Przeprowadzona wyżej analiza badań wybranych parametrów religijności młodzieży pozwala stwierdzić, że zarówno autodeklaracja wiary, jak i wypełnianie podstawowych praktyk religijnych utrzymują się na dość wysokim poziomie. Zaznacza się także zróżnicowanie ze względu na płeć, wiek, miejsce zamieszkania, które potwierdza tendencje występujące w badaniach nad religijnością ludności dorosłej. Na tej podstawie można przypuszczać, że religijność młodzieży zależy w dużej mierze od religijności rodziny i środowiska w którym młodzież wzrasta.

Przedstawione wyniki badań pozwalają także twierdzić, że religijność młodzieży w zakresie autodeklaracji wiary i podstawowych praktyk religijnych nie uległa wielkim przemianom na przestrzeni lat 1989–1997. Młodzież deklaruje swój związek z wiarą i Kościołem i daje temu świadectwo poprzez udział w liturgii, korzystanie z sakramentu pokuty i modlitwę.

III. ZMIANY W POSTAWACH MŁODZIEŻY WOBEC WIARY WYZWANIEM DLA KOŚCIOŁA

Religijność rozumiana jako postawy wobec wiary i zachowania moralne osób tworzących konkretną grupę społeczną jest rzeczywistością złożoną, na którą wpływ mają różnego rodzaju zjawiska społeczne, związane z powstawaniem społeczeństwa pluralistycznego i demokratycznego państwa. Analizy oparte na badaniach religijności młodzieży z lat 1988/89–1997 ograniczają się jedynie do dwóch wymiarów religijności: globalnych wyznań wiary i praktyk religijnych. Wymiary te na przestrzeni dziesięciu lat burzliwych przemian społecznych utrzymywały się na dość wysokim poziomie i nie uległy gwałtownym zmianom. Znaczna część młodzieży deklarowała się jako wierząca i spełniała podstawowe praktyki religijne. Obawy o rozszerzającą się obojętność religijną młodzieży, jej masowe odchodzenie od Kościoła i porzucanie wiary nie wydają się uzasadnione. Zmniejszeniu uległa co prawda liczba wierzących i głęboko wierzących, a także liczba spełniających regularnie podstawowe praktyki religijne. Nie są to jednak zmiany, na podstawie których można by twierdzić, że przemiany społeczne w Polsce w znaczący sposób spowodowały odejście młodzieży od Kościoła.

Obojętność religijna i niewiara występujące w środowisku młodzieży są zjawiskami, które na przestrzeni ostatnich lat wystąpiły w niewielkim stopniu, choć badania wskazują na pewien wzrost liczby niewierzących. Inną grupą, która także powiększyła się na przestrzeni dziesięciu lat, są niezdecydowani. Wątpliwości dotyczące wiary mogą wynikać z niewystarczającej formacji religijnej wyniesionej z rodzinnego domu oraz z zaniedbań podstawowych praktyk religijnych i życia sakramentalnego. Inną przyczyną wątpliwości może być wpływ środowiska szkoły, rówieśników, środków społecznego przekazu. Wzory zachowań proponowane młodzieży często nie zawierają odniesienia do wartości religijnych czy chrześcijańskiego systemu moralności. Niepokoić może także proponowana mło-

dzieży fałszywa koncepcja wolności, rozumiana jako odrzucenie autorytetu rodziców, wychowawców, Kościoła i zasad moralnych, np. Dekalogu. Dlatego – jak twierdzi J. Mariański – należy „liczyć się z wycofywaniem się części młodzieży i ludzi dorosłych na pozycje obojętności i dystansu, połączone ze zmniejszaniem się zaufania do Kościoła lub swoistym szukaniem odpowiedzialności przed Bogiem bez pośrednictwa Kościoła (religijność pozakościelna, pozainstytucjonalna, autonomiczna, zneutralizowana). Może także wzrastać zbiorowość tzw. humanistów bez religii, którzy są wrażliwi na hasła solidarności i równości wszystkich ludzi, ale bez religijnych motywacji”²⁷. Obojętność religijna może być groźniejsza dla życia religijnego niż ateizm. Prowadzi ona bowiem do utraty wiary, do bierności w życiu religijnym, braku uczestnictwa w życiu parafii.

Przedstawione badania dotyczące podstawowych, obowiązkowych praktyk religijnych spełnianych przez młodzież wskazują na ich wysoki poziom. Niepokoić może wzrost liczby praktykujących nieregularnie oraz znaczna różnica poziomu praktyk religijnych występująca między młodzieżą wiejską a młodzieżą miejską. Jak stwierdza K. Pawlina różnica ta utrzymuje się do dziesięcioleci i świadczy o tym, że proces laicyzacji bardziej rozwinął się w środowiskach miejskich niż na wsi²⁸. Obecnie młodzież wiejska korzysta w podobnym stopniu z dóbr kultury jak młodzież w mieście, uczęszcza do szkół w miastach, a zatem pozostaje pod dużym wpływem środowiska miejskiego. Można jednak przypuszczać, że znaczny wpływ na religijność młodzieży wiejskiej wywiera w dalszym ciągu rodzina i środowisko zamieszkania. Spełnianie praktyk religijnych jest jeszcze częścią kultury środowiska wiejskiego, a także należy do powszechnie uznawanej i zachowywanej obrzędowości rodzinnej.

Powrót katechezy do szkół w 1990 r. umożliwił Kościołowi oddziaływanie wychowawcze na znacznie większą część młodzieży niż to miało miejsce w salach katechetycznych. Chociaż udział w lekcjach religii nie jest obowiązkowy, większość młodzieży regularnie uczestniczy w tych zajęciach. Katecheza w szkole stwarza możliwość częstego kontaktu duszpasterzy i katechetów z młodzieżą, umożliwia odbywanie regularnych zajęć, pełniejszą realizację programu. Sprawia także, że wychowanie religijne stało się częścią procesu wychowania młodego pokolenia, prowadzonego przez trzy współdziałające ze sobą instytucje: rodzinę, szkołę i Kościół. Porównując wyniki badań z lat 1988/89 i 1997 stwierdzamy jednak, że nie nastąpił wzrost praktyk religijnych i liczby wierzących wśród młodzieży. Można więc przypuszczać, że katecheza w szkole nie wpłynęła znacząco na postawy młodzieży wobec wiary i na spełnianie podstawowych praktyk religijnych. Katecheza na pewno pomaga pogłębić wiedzę religijną, daje znajomość podstawowych prawd wiary i zasad życia chrześcijańskiego, w mniejszym stopniu natomiast wprowadza młodego człowieka w życie Kościoła jako wspólnoty

²⁷ J. Mariański, dz. cyt., s. 102.

²⁸ Por. K. Pawlina, dz. cyt., s. 46–47.

Ludu Bożego, wśród której prawdziwie jest obecny Chrystus w Słowie Bożym i sakramentach świętych. Znacząca różnica między liczbą deklarujących się jako wierzący i głęboko wierzący a liczbą regularnie praktykujących pozwala przypuszczać, że dla znacznej części młodzieży wiara pozostaje sprawą deklaracji i osobistych przekonań, które niekoniecznie muszą być uzewnętrzniane jako praktyki religijne.

Można przypuszczać także, że powrót katechezy do szkół spowodował, zarówno w środowiskach miejskich, jak i wiejskich, rozluźnienie więzi młodzieży z rodzinną parafią. Katecheza w salach parafialnych budowała relacje między młodzieżą a duszpasterzami-katechetami, parafia była miejscem regularnych cotygodniowych spotkań, bezpośrednia znajomość z księdzem katechetą ułatwiała spotkania przy innych okazjach i sprzyjała oddziaływaniom wychowawczym. W warunkach katechezy szkolnej młodzież, uczęszczając do szkół w różnych częściach miasta lub daleko od miejsca stałego zamieszkania, najczęściej spotyka duszpasterza z innej parafii lub katechetę świeckiego. Oddziaływanie duszpasterskie i wychowawcze tych osób ogranicza się tylko do czasu zajęć, ponieważ osoby te nie mają wpływu na praktyki religijne swoich uczniów.

Trudno powiedzieć, na jakim poziomie utrzymywałyby się religijność młodzieży w wymiarach przedstawionych w tej pracy, gdyby nie katecheza szkolna. Można przypuszczać, że w sytuacji, gdy słabnie oddziaływanie wychowawcze rodziny, także w zakresie wychowania religijnego, systematyczna katecheza jest dla znacznej grupy młodzieży jedyną formą łączności z Kościołem.

Głównym zadaniem duszpasterskiej pracy Kościoła z młodzieżą i dla młodzieży jest obok katechezy, tworzenie odpowiednich warunków do powstawania środowisk, w których młodzież mogłaby znaleźć wsparcie dla swoich potrzeb życia Ewangelią. H. Łuczak postuluje, że katecheza szkolna powinna być uzupełniona działalnością grup duszpasterskich, skupiających młodzież²⁹. Postulat ten od wielu lat jest przypomniany przez różne środowiska naukowe i duszpasterskie. Jeśli młodzież ma wzrastać w wierze, to potrzebuje chrześcijańskiego otoczenia, ponieważ ono w dużej mierze wpływa na przekonania, wartości i wzory zachowań³⁰.

W miarę upływu czasu coraz więcej młodych ludzi szuka oparcia swej wiary w rozmaitych stowarzyszeniach, wspólnotach i ruchach kościelnych. W Kościele polskim największym zainteresowaniem młodzieży cieszy się Ruch Światło-Życie, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, Odnowa w Duchu Świętym, Neokatechumenat. Celem ich działalności jest uczestnictwo w misji Kościoła, który dzisiejszemu światu głosi Chrystusa. Ruchy i stowarzyszenia działają poprzez grupy parafialne. Każda z takich grup jest środowiskiem, w którym młodzież znajduje wsparcie swoich potrzeb życia Ewangelią. Małe grupy gromadzą osoby o podobnych zainteresowaniach i potrzebach, dają możliwość dzielenia się swoi-

²⁹ Por. H. Łuczak, dz. cyt., s. 75.

³⁰ Tamże, s. 192–193.

mi problemami, chronią człowieka przed anonimowością współczesnego życia. Działalność tych grup polega na studiowaniu Pisma Świętego, poznawaniu i refleksji nad prawdami wiary, praktykowaniu czynnej miłości bliźniego, dawaniu świadectwa chrześcijańskiego życia i doskonaleniu siebie. Przez małe grupy dokonuje się wprowadzenie młodych w trzy główne płaszczyzny życia chrześcijańskiego: wiarę, liturgię i świadectwo. W środowisku rówieśników wiara przyjęta, przemyślana i przeżywana staje się częścią życia codziennego.

Na podstawie badań prezentowanych przez J. Mariańskiego należy stwierdzić, że przynależność do grup parafialnych pozytywnie wpływa na poziom deklaracji wiary i praktyk religijnych, a zatem prowadzi do pełniejszego zaangażowania w życie Kościoła w wymiarze parafialnym³¹. Katolicy przynależący anonimowo do parafii nie czują się odpowiedzialni za Kościół. Formacja religijno-moralna i apostołska pomaga młodym ludziom świadomie przeżywać swoją wiarę i związek z Kościołem. W tej sytuacji słuszne jest stwierdzenie K. Pawliny, że „celem parafii jest stworzenie możliwości i zachęcenie do tworzenia przez młodzież własnych środowisk na terenie wspólnoty parafialnej”³². W procesie wychowania i dojrzwania w wierze środowisko znacznie bardziej niż instytucja wpływa na osobowość młodego człowieka. Formacja w środowiskach młodzieżowych działających przy parafii powinna uwzględniać wartości religijne i moralne, praktyki religijne, wprowadzenie w modlitwę, ale także sport, rozrywkę, dyskusje i inne formy spędzania wolnego czasu.

Oddziaływanie Kościoła na młodzież ma przede wszystkim służyć pogłębieniu wiary oraz poczucia przynależności do wspólnoty Ludu Bożego. Biorąc pod uwagę poziom deklaracji wiary i praktyk religijnych, należy dążyć do tego, aby młodzież deklarująca się jako wierząca wypełniała podstawowe praktyki religijne i kierowała się w swoim życiu Ewangelią i nauką Kościoła. Tradycyjne działania duszpasterskie takie, jak katecheza, rekolekcje powinny być uzupełnione tworzeniem środowisk młodzieżowych przy parafiach, które staną się wspólnotami wiary i miejscem formacji chrześcijańskiej.

ZAKOŃCZENIE

Religijność młodzieży przedstawiona w tej pracy opartej na badaniach J. Mariańskiego i K. Pawliny i innych publikacjach teologicznych i socjologicznych w wymiarach autodeklaracji wiary i praktyk religijnych utrzymuje się na wysokim poziomie i nie uległa wielkim zmianom na przestrzeni ostatnich lat. Zaznaczył się co prawda niewielki spadek liczby osób, które deklarowały głęboką wiarę i regu-

³¹ J. Mariański, dz. cyt., s. 139–140.

³² K. Pawlina, dz. cyt., s. 197.

larne wypełnianie praktyk religijnych, nie jest to jednak zjawisko, na którego podstawie można by twierdzić, że młodzież odchodzi od wiary i Kościoła.

Polska młodzież pozostaje zapewne pod silnym wpływem przemian społeczno-politycznych i kulturowych, jakie dokonują się obecnie w Polsce. Pluralizm społeczno-kulturowy i tzw. „rynek światopoglądowy” może sprzyjać pogłębianiu się laicyzacji, wyrażanej jako obojętność religijna, zanik praktyk religijnych, czy nawet utrata wiary. Dlatego tak ważne jest, aby rozpoznając sytuację religijną młodego pokolenia, podejmować takie działania, które służyć będą pogłębieniu wiedzy religijnej młodzieży oraz umożliwią jej doświadczenia Kościoła jako wspólnoty wiary. Niezastąpioną rolę spełnia tu zarówno katecheza szkolna, jak i działalność ruchów, stowarzyszeń, organizacji katolickich, które wychowują aktywnych katolików i przygotowują ich do dawania świadectwa Chrystusowi w codziennym życiu.

Prezentowany artykuł omawia tylko wybrane wymiary religijności młodzieży. Są to wymiary ważne, ale nie dają one pełnego obrazu religijności i jej zmian w ostatnich latach. Interesujące byłyby zapewne opracowania innych wymiarów, np. moralności, przekonań i poczucia przynależności do Kościoła. Wydaje się jednak, że opierając się na danych przedstawionych w tej pracy, można twierdzić, że znaczna część polskiej młodzieży to osoby wierzące, często spełniające ważne praktyki religijne i ceniące sobie przynależność do Kościoła. Zadaniem duszpastryzy, katechetów i rodziców jest wskazanie młodzieży jej miejsca w Kościele i pomoc w dojrzewaniu w wierze.